

Notes

«Сабадель, Сабадель...»¹ [trad. Sabadell, Sabadell...]

Introducció: Pere Ribalta i Puig / Traducció del rus: Elisabet Bernabé i Bonshoms²

182

En la història de les incursions aèries dutes a terme pels pilots de caça que defensaren la raó republicana durant la nostra Guerra Civil (1936-1939), hi consten un grapat d'agosarats i singulars pilots, molts d'ells voluntaris vinguts des de Rússia, que sacrificaren les seves vides pels ideals de la llibertat de la República.

Un d'aquests pilots russos, el qual va sobreviure a les batalles aèries en què va intervenir, fou en Boris Smirnov, capità d'esquadrilla, que durant els primers mesos de la guerra va servir al front republicà de Madrid, i que més tard, a mitjan 1937, amb el seu reduït exèrcit de cinc Polikarpov I-16, avions batejats pels mateixos pilots russos com a *Moska*,³ va venir a raure a Sabadell per defensar els ports de Barcelona i Tarragona de les incursions aèries franquistes que arribaven des de Mallorca.

El capità Smirnov, acabada la guerra va tornar a Rússia, on va ser condecorat com a heroi nacional i se'l va atorgar una graduació superior.

Fou el 1976, passats més de 37 anys d'haver-se acabat la nostra guerra civil, que Boris Smirnov va publicar un llibre sobre les seves aventures bel·ligerants alades viscudes en territori ibèric, en el qual va incloure un bonic i interessant capítol titulat *Sabadell, Sabadell*.

Les circumstàncies que em varen portar a ocupar-me del llibre de Boris Smirnov tenen la seva gènesi en una missiva escrita en idioma esperanto, adreçada des de la cultural i industriosa ciutat russa de Samara, situada a la ribera del Volga i a vuit-cents quilòmetres al sud-est de Moscou, dirigida a l'esperantista

sabadellenc senyor Luis Serrano, escrita per una estudiosa de la història del protagonisme dels pilots russos a la nostra guerra civil, de nom Maria Prilepskaja, la qual li demanava informació respecte d'un coratjós pilot anomenat Vološčenko (Voloixenko és com es pronuncia). Aquest pilot va formar part d'una esquadrilla assentada a Sabadell durant el 1937 i va morir d'accident aeri fortuït a l'aeròdrom de la nostra ciutat quan s'envolava per interceptar un avió intrús en el cel de Sabadell.

Fou el mes de novembre del 2005 quan, al cap de pocs dies de l'arribada de la carta a mans del senyor Serrano, aquest la posava a disposició de l'AHS a fi que cerquessin la informació que Maria Prilepskaja demanava del pilot i de la localització de la seva tomba al cementiri de Sabadell, al mateix temps que pregava si es podia obtenir una fotografia de la làpida del seu nínxol citat en el capítol que ens ocupa del llibre de Boris Smirnov.

Com a consultant de l'AHS en temes d'aviació, els responsables de l'AHS que s'estaven ocupant de la recerca de dades del referit pilot per poder respondre a la missiva esperantista arribada des de Rússia, em varen comentar l'existència d'aquesta lletra per si disposava d'informació respecte d'en Vološčenko.

El nom de Vološčenko apareix en una llista de 180 pilots russos morts o desapareguts en combat durant la nostra guerra civil, publicada en una obra de dos volums titulada *Guerra aèria 1936-1939*, escrita pel prolífic i estudiós de l'aviació de la guerra espanyola senyor Jesús Salas Larrazábal, coronel d'aviació.

Un exemplar d'aquesta obra es troba a l'arxiu privat de l'estudiós Joan Romeu i Moratonas, rellevant cronista de l'aviació de la guerra civil a Catalunya i en particular del protagonisme de l'aeròdrom republicà de Sabadell i la fàbrica d'avions *Baigual & Llonch* durant la guerra, a més dels diferents tallers que, espargits pel nostre territori català, construïen les diferents parts del famós biplà Polikarpov I-15 *Xato*; aquest arxiver fou qui em va facilitar la consulta d'aquests llibres on vaig trobar el directori esmentat.

En aquesta llista, Vološčenko hi apareix com a *Voloschenko*; l'autor, a continuació del cognom, hi afegeix una N. com a primera lletra del nom de pila, que desconec. Escrit com a Vološčenko és tal com ha arribat en la missiva de la senyora Prilepskaja.

L'AHS em va facilitar una còpia del text de la missiva; per a la seva lectura vaig reclamar l'ajuda d'un amic professor d'esperanto, en Llibert Puig, que ben sol·lícitament, i gratuïtament, em va fer la traducció de l'escrit, en el qual la senyora Prilepskaja, amb el comentari al malaguanyat Vološčenko, feia òbvia referència al llibre esmentat escrit pel llorejat pilot Smirnov.

Com que històricament hi hagut una absència quasi absoluta de dades dels pilots russos a Sabadell, i per la importància que podia revestir el contingut del referit capítol, vaig iniciar gestions per obtenir un exemplar de l'obra de Boris Smirnov.

La sort de poder posar-me en contacte per Internet amb Maria Prilepskaja va ser la solució definitiva.

Les coses es posaren a caminar amb bon peu i cap al mes d'abril del 2006 Maria Prilepskaja ja havia cercat un exemplar del llibre, que per cert estava exhaurit; però va poder trobar-ne un volum que un amic guardava.

Per raons òbvies, atesos els formulismes administratius exsoviètics que encara es preservaven en l'àmbit del servei de correus, junt amb el valor històric de l'exemplar, va comunicar-me que preferia esperar una ocasió que fos prou fiable per fer-me'l arribar a mans.

Vers el mes de juliol següent, Prilepskaja m'anunciava per correu electrònic que, entre els dies 7 i 12 del mes d'octubre pròxim, s'esdevindria una concentració a Barcelona i Sabadell de veterans russos que venien per celebrar el 70è aniversari de les Bri-

Figura 1. Coberta del llibre *Ot Madrida do Khalkhin-Gola. Zapiski letchika*. (AHS. Biblioteca).

gades Internacionals, i que ella posaria el llibre en bones mans a fi que me'l donessin personalment.

El títol del llibre, traduït al català, és *Des de Madrid fins a Halhin-Gol. Notes d'un aviador*.

Entre els dies 7 i 9 una important representació d'aquests brigadistes varen arribar-se primer a Madrid i Saragossa, per després venir a Barcelona i

1 Boris SMIRNOV, «Sabadell, Sabadell...», dins *Ot Madrida do Khalkhin-Gola. Zapiski letchika* [trad. *Des de Madrid fins a Halin-Gol. Notes d'un aviador*], Kuibixènskij, 1976, p. 232.

2 Llicenciada en filologia eslava per la Universitat de Barcelona.

3 Es tracta del nom de Moscou, que es pronuncia com si fos l'insecte, mosca, i en rus s'escriu Москва.

Sabadell, on pernoctaren a l'Hotel Alexandra de l'avinguda de Francesc Macià.

Maria Prilepskaja, no podent resistir-se a un encontre personal en el terreny mateix del qual realitzava el seu estudi històric, finalment va decidir viatjar juntament amb els brigadistes a Sabadell, entre els quals hi anava una famosa intèrpret russa que entre 1937 i 1938 va radicar a Sabadell intervenint entre els pilots i els tècnics de l'OCEA (Oficina Central d'Estudis Aeronàutics), situada a l'edifici dels Docks, on redissenyaven el *Xato* i també alguns aspectes estructurals del *Moska*. Ella era Adelina Abramson, senyora Kondratieva per maridatge amb un altre llorejat pilot rus que va romandre a les nostres contrades durant la guerra.

Junt amb elles, els acompanyava Oleg E. Antonov, fill d'un altre guardonat amb molta pompa a la

bar-me amb Maria Prilepskaja, ja que, havent esmorzat, el grup havia de traslladar-se a Barcelona amb uns autocars, on, entre el Palau de la Música i l'Estació de França, durien a terme el magne encontre.

Com que havien de matinar, ja a primera hora els assistents es trobaven esmorzant al restaurant de l'hotel, i mentre pregunto entre les taules qui era la senyora Prilepskaja, una anciana russa molt amable, en perfecte castellà em diu que ara baixa. Estranyat, li pregunto qui és, i em diu que ella fou intèrpret a Sabadell durant la guerra i que es diu Adelina Kondratieva; òbviament, durant uns quants instants intercanviem comentaris respecte de tota aquella història seva, mentre, al cap de molt pocs minuts, arribava a esmorzar el meu contacte amb el llibre a la mà. Va ser la senyora Adelina qui ens va presentar.

Naturalment, l'encontre va ser en extrem cordial, i immediatament em va lliurar l'esperat llibre de Boris Smirnov el qual, personalment, pensava dipositar al nostre Arxiu Històric. El llibre en qüestió no apareix catalogat en cap més biblioteca catalana ni espanyola. Solament n'he localitzat un altre exemplar a la British Library.

Com ja n'estava assabentat, el llibre era escrit en idioma rus, òbviament.

Mentre ambdós parlàvem, em vaig adonar que aquell encontre representava una fita irrepetible, per la qual cosa vaig veure la conveniència que fos precisament Maria Prilepskaja qui efectués personalment el dipòsit del llibre a l'AHS. I així va ser. La senyora Prilepskaja va desestimar acompanyar els brigadistes a Barcelona ja que va preferir realitzar la visita a l'AHS.

El senyor Joan Comasòlivas, com a director de l'AHS, va ser el nostre amfitrió.

Des d'aquells instants, l'exemplar del llibre de Boris Smirnov quedava sota la tutela de l'AHS.

Junt amb Maria Prilepskaja, l'Adelina Abramson i el fill d'Eugene Antonov, realitzaríem un extens i enriquidor encontre a la tarda nit del mateix dia en què el senyor Oleg E. Antonov va lliurar-me un nombre inestimable de documents gràfics de l'estada del seu pare a Sabadell.

Al cap d'unes setmanes, el senyor Comasòlivas em donava la bona notícia que el capítol *Sabadell*,

184

Fotografia 1. Serov, Yakushin i Antonov a la terrassa de la banda del riu a la Torre Gorina, any 1937. (Arxiu particular d'Oleg E. Antonov).

Rússia d'acabada la nostra guerra, un famós pilot rus de nom Eugene Antonov, el qual, com a capità pilot d'esquadrilla, també va venir a raure a Sabadell durant 1937 i 1938, company d'en Vološčenko i també d'un altre pilot famós, el capità Finn, malaguanyat en un accident mortal a Sabadell, succés esdevingut de manera quasi idèntica al de Vološčenko.

Va ser el dia 11 d'octubre de l'any 2006 que, ben aviat al matí, m'arribo a l'hotel esmentat a fi de tro-

Fotografia 2. El xato del pilot Antonov al camp d'aviació, a Sabadell l'any 1937. (Arxiu particular d'Oleg E. Antonov).

Sabadell... es trobava a mans de la traductora de rus, senyora Elisabet Bernabé.

Si bé esperàvem que la informació d'aquest capítol del llibre de B. Smirnov fos revelador d'alguns dels moviments secrets dels pilots russos a Sabadell, no va ser ben bé així, ja que el seu valor més destacat va ser una visió del Sabadell d'aquells dies i dels seus habitants com a amics dels pilots russos, i no el contingut que havíem imaginat.

Un relat interessant, jo diria molt bonic, de la convivència entre la gent de la nostra vila i aquells pilots. Al final del capítol es descriu l'accident mortal de Vološčenko, succeït el capvespre d'un d'aquells dies, del qual el text no en concreta la data. El capítol també descriu el seu enterrament i el multitudinari condol expressat pels sabadellencs. D'aquell dia, l'autor del llibre en relata una excursió efectuada a la muntanya, on inclou unes simpàtiques anècdotes,

Fotografia 3. Enterrament del capità Finn al costat de la tomba d'en Vološčenko, al cementiri de Sabadell, ca. 1937-1938. (Arxiu particular d'Oleg E. Antonov).

encara que no concreta l'indret visitat, i explica que en tornar a Sabadell, ja cap al tard, és avisat de l'accident d'en Vološčenko.

Traducció

Els últims dies d'octubre, el nostre esquadró es va traslladar a un aeròdrom proper a la petita ciutat de Sabadell, situada al peu mateix d'unes muntanyes d'allò més peculiars. Des d'allà volàvem per prote-

gir els ports de Barcelona i Tarragona, ja que sovint els feixistes intentaven atacar-los des de l'illa de Mallorca.

Ens vam instal·lar en un hotelet d'unes cinc o sis habitacions, ocupant tota la segona planta. A sota hi havia el menjador. A la tardor, cobert amb les corones daurades dels arbres, Sabadell ens va robar el cor. En mitja hora s'hi podia anar a fer el vol. Als carrers sempre hi havia silenci. Als matins, les mestresses escombraven els carrers amb escombres fetes de

branques de baladre. Darrere les tanques hi havia jardins polits que s'engroguien, amb testos de flors blaves, taronges i d'un vermell molt intens.

Era la primera vegada de tota la nostra estada a Espanya que estàvem a la rereguarda, tot i que continuàvem executant afers militars. Però en comparació amb el front, això era un autèntic descans. A cada pilot no li tocava més d'un vol cada dos dies. Per aquest motiu, observàvem la norma següent: dues patrulles feien guàrdia a l'aeròdrom i una tercera es col·locava segons el seu propi criteri.

En aquells moments teníem una quantitat enorme de temps lliure; així doncs, passejàvem amb plaer per la ciutat, tot coneixent el temperament i la manera de viure dels espanyols. Allí s'havien conservat de manera intangible no la preguerra, sinó més aviat els antics costums.

Així doncs, va començar el *domingo* —el diumenge. El *domingo* a Espanya és el *sancta sanctorum*: aquell dia s'havia de concedir descans fins a l'últim minut; treballar un diumenge era simplement indecorós. Evidentment, la guerra havia ocasionat uns canvis importants en aquest costum, tot i que principalment només al front. És cert, però, que al front els diumenges no es caracteritzaven per un esforç bèl·lic important: d'alguna manera, les tropes també descansaven, a vegades fins i tot s'iniciava una calma gairebé absoluta, tot ressonant esporàdicament algun tret aïllat. Però, tot i així, en situació de guerra les tradicions del diumenge normalment es trenquen de manera considerable. En canvi, a Sabadell aquestes tradicions van romandre inalterades. De bon matí, s'elevaven per sobre de la ciutat un grup innumerable de fums lleugers de color blau: les mestresses estaven preparant el menjar per a tot el dia. Cap al migdia, més de la meitat de la població sortia als carrers. Als jardins, les guitarres xiuxiuejaven llangorosament. Les noies anaven de bracet cantant cançons d'una punta a l'altra del carrer, com si fos una mena d'assaig. Realment, amb tota la potència de la seva veu, començaven a cantar al vespre, sota les estrelles. Al vespre era difícil trobar fins i tot els vells a casa. Els joves passejaven pel carrer i els altres, la gent gran, seien com de costum als jardins, bevent vi i gaudint de les fruites. I per tots els racons de la ciutat sonaven romanços antics i cançons noves i en fluïen les

serenates més dolces. El silenciós Sabadell es transformava en una filharmònica.

Bé! Però no del tot bé... Que algú intenti arribar a Sabadell un diumenge. Als hotels, no s'hi podia trobar ni l'administrador ni la serventa; a totes les botigues i quioscs es veien les persianes abaixades, sense excepció. Aquell dia, fins i tot els enllustradors s'estimaven més passejar que il·lustrar botes. A més a més, a Sabadell, de gana no t'hi moriries. Els sabadellencs són gent hospitalària. Anaven escassos de menjar, com a tot arreu, però als convidats els treien tot el que tenien. Ni tan sols era possible intentar negar-s'hi: l'ofensa no és cap broma. L'hospitalitat dels sabadellencs la vam apreciar des del nostre primer dia a la ciutat.

Havien passat ben bé tres o quatre dies des de la nostra arribada i els ciutadans ja ens esperaven expressament al costat de la porta de l'hotel per parlar sobre la Unió Soviètica, de la qual havien sentit més mentides que veritats. Per ells, conversar amb gent de l'URSS era un gran honor. Escoltaven sense interrompre. Sovint vèiem que durant la conversa algú cargolava un cigarret, però no deixava d'escoltar i s'oblidava d'encendre'l. La conversa era emocionant tant per als espanyols com per a nosaltres mateixos.

L'amor a la pàtria és un gran sentiment que és, alhora, universal. L'enyorament de la pàtria anima un home, li aporta força i vigor. Durant moltes hores seguides en Butrim va estar explicant als espanyols moltes coses de la Unió Soviètica, la seva cara flaca rejuvenia i s'amagava sota la vermellor del rubor. L'amor a la pàtria és un sentiment comprensible i proper a qualsevol home treballador. Els espanyols ens en feien preguntes i ens escoltaven no tan sols per curiositat: ells somiaven amb una pàtria així, com la que teníem nosaltres.

Al cap d'uns quants dies, els habitants ja sabien el nom de tots els pilots. Anava pel carrer i des dels jardins de figueres corrien ràpidament:

—Camarada Boris! Entri!

I jo responia:

—No tinc temps, tinc coses a fer.

Comprensius, assentien amb el cap i immediatament després ressonava:

—¡Hasta la vista!

I el diumenge, ni tan sols podíem sortir al carrer.

Rodejaven l'entrada de l'hotel, ens conduïen cap als seus jardinets, ens feien seure a la cadira i no ens deixaven marxar per res del món fins que no haguéssim provat totes les riqueses fruïteres de Sabadell.

El més gran afecte dels espanyols se'l va guanyar en Voloixenko. Era l'ídol de Sabadell. Anar amb ell pel carrer era un martiri. En passar, cruïxen les persianes de canya:

–Bon dia, camarada Voloixenko!

I des de l'altre costat una noia s'inclinava per sobre de la tanca:

Fotografia 4. Maria Prilepskaja i Pere Ribalta amb Joan Comasòlivas fent donació del llibre de Boris Smirnov a l'Arxiu Històric, 11 d'octubre de 2006. Autor: Erola Simón.

–Entri a casa nostra, que se n'ha oblidat!
Però se li ha de fer justícia: en Voloixenko se les empescava per parlar amb tothom sense ofendre ningú. Xerrant amb els espanyols, mostrava una proporció pel que fa a la llengua que no tenia abans: de cada deu paraules espanyoles n'hi sortien dues o tres de russes, però no més. I com que, a més a més, a aquestes paraules s'afegien una gesticulació i una mímica d'allò més expressives i que fàcilment convencien, els interlocutors l'enteniaven perfectament. A part, saber que en Voloixenko s'atrevia a fer-ho immediatament i de manera tan encomanadissa que podia fer riure l'home més abatut del món, deixava definitivament clar com era d'encantador aquell pilot rus.

El diumenge, en Voloixenko desapareixia de l'hotel a primera hora del matí i no hi tornava fins que s'apagava l'última cançó. Els *domingos* se'l podia veure assegut als banquetes de pedra del costat d'alguna caseta trencant nous amb les noies, o bé als patis d'arbres fruïters, on els explicava alguna història divertida.

Sabadell, Sabadell... Els millors records d'Espanya, i els més lúcids, anirien lligats al teu nom si no hagués estat per un tràgic i absurd esdeveniment; si no hagués estat per la tomba que vam deixar al teu petit cementiri.

La desgràcia sempre cau d'imprevist sobre els aviadors. Aquell dia havia començat meravellosament. El vespre anterior, amb en Panàs havíem decidit que l'endemà al matí sortiríem de la ciutat per anar a inspeccionar les runes d'un antic castell construït feia molts segles. En Manolo ens havia dit que s'hi podia arribar amb cotxe. Ens vam llevar de matinada, vam desitjar bona guàrdia a l'aeròdrom a en Voloixenko i en Butrim, i ens vam encaminar cap al castell.

El camí no va resultar gaire còmode però sí, en canvi, força pintoresc. A mesura que ascendíem la muntanya s'anaven desvetllant davant nostre uns quadres salvatges, una natura gens deteriorada per l'home. Uns blocs de pedra gegants, de vegades amb formes extravagants, penjaven per sobre del camí mateix. Arbres frondosos, sostinguts per arrels despullades als marges d'uns precipicis verticals, feien l'efecte d'estar a punt de caure avall. Al cap d'uns quaranta minuts vam arribar a una petita plana on, sorpresos, vam descobrir algunes cabanyes amb parets d'argila.

–Podem anar-hi a demanar aigua? Tinc ganes de beure alguna cosa –va proposar en Panàs.

En Manolo va frenar el cotxe al costat de l'última caseta. Darrere la tanca, feta de pedra, un vell que dividia tranquil·lament la terra en parts amb una aixada, o bé no es va adonar de la nostra presència, o bé no va fer cas dels nouvinguts. En Manolo va obrir la porteta, va entrar al pati i va demanar aigua. El vell, sense dir ni una paraula, va recolzar l'aixada sobre un arbre i es va dirigir sense cap pressa vers la casa. Al cap d'una estona en va sortir amb un càntir de fang a les mans i amb una gerra rugosa, també de fang. Ens va mirar previngudament per sota de les celles embu-

llades. Què li interessava? El més probable és que fos l'idioma aliè: amb en Panàs ens havíem dit alguna cosa en rus.

–Qui són, aquesta gent? –va preguntar el vell, apropant-se a en Manolo.

–Pilots russos –va respondre ell.

El vell ens va mirar encara més atentament i de sobte va bolcar la gerra, vessant d'un cop tota l'aigua per terra. En Manolo es va desconcertar.

–Mestre, per què heu vessat l'aigua? –va cridar.

–Jo no tinc aigua per als russos –va dir el vell dreçant l'esquena, i de la seva veu van començar a sonar notes solemnes-. Per a ells només tinc vi del bo! –i posant la mà a l'espatlla d'en Panàs, va convidar-nos:

–Entreu a casa meva!

Al principi ens hi vam negar agraint-li la invitació, però el vell no volia sentir-ne res.

–No, no; no us negueu a un vell! A mi no se'm pot negar. Em queda poca vida per davant i potser ja mai més veuré russos.

El mestre va netejar un banc amb un drap net, va fer-nos seure a una taula que era sota una olivera i del soterrani va portar, dins la mateixa gerra, vi fresc i una tasseta d'olives macerades.

–On aneu? –va demanar, seient a la vora.

Li ho vam explicar.

–Allà, ara no hi podreu arribar –va moure el cap-. Fa uns dies va haver-hi una esllavissada, tot el camí està tallat i és massa lluny per anar-hi a peu. És millor que descanseu aquí a casa i us en torneu.

En Panàs se'n va alegrar: «És clar, quedem-nos-hi; segur que el castell està en ruïnes.»

Vam estar conversant. El vell vivia sol. Els seus fills havien anat al front i la seva dona havia mort feia poc.

–És difícil, mestre, estar sol? –va preguntar en Panàs.

L'ancià va somriure:

–A mi no se'm fa difícil, aviat descansaré en pau; però per vosaltres la cosa serà complicada, sou joves i teniu tota la vida per davant.

I va respirar fons.

–A la repressió, nosaltres ja hi estem acostumats. En canvi ells, mireu-los, tots a la vista! –i va separar els braços bruscamment.

Desconcertats, vam mirar cap a totes bandes. De què parlava?

–No ho enteneu? Encara sou massa joves, per això no ho enteneu –va dir ell amb indulgència paternal-. Mireu, fills, aquest tros de terra. D'ella, el meu pare, els meus fills i jo n'hem extret tantes pedres, que n'hi ha hagut prou per construir aquesta caseta i aquest mur que la rodeja. I de pedres, sempre en creixen i creixen sota terra. No, ella no arrossegarà els meus néts. I com menys l'esculls, més s'hi queda. Sí, sí, moltes llàgrimes i suor han impregnat aquesta terra, i dóna poca cosa, el just per no morir de gana.

Vàrem mirar el vell i les seves terres i a la memòria m'apareixien sense voler desenes d'històries del desafortunat destí dels pagesos espanyols. Enlloc a Europa hi havia unes reminiscències tan vives de l'època feudal com hi havia a Espanya. Un cop vam tenir ocasió de llegir al diari *El Sol* que uns caminants havien anat des de Madrid fins a la regió de Logronyo per manllevar-los algun tribut. Cada any, trenta famílies del poble de Soliar el pagaven en espècies: amb blat, vi i aus de corral. Aquest impost el cobrava una comissió local de rics terratinents i se'l repartien entre els membres d'aquesta: un se'n quedava el blat; l'altre, les gallines, i un tercer, el vi. El Ministeri d'Agricultura s'hi va interessar: què era allò d'un impost? I l'article recordava: l'any 800 (vuitcents!), el rei dels gots d'Occident, don Ramiro de León, va regalar terres a alguns pagesos, obligant-los al mateix temps a fer guàrdies contra els moros. Guàrdies reials! Títol, honor! Per aquest «honor» els pagesos havien de pagar anualment al rei aquest tribut en espècies. Van passar més de mil anys, s'havien podrit moltes desenes de reis, i els descendents dels guardes reials continuaven abonant l'impost any rere any. Aquell sol fet era el més fort de qualsevol evidència oral que es clamés sobre el caràcter del feudalisme a l'Espanya actual. No debades, la República era l'esperança dels camperols espanyols, la qual els obriria nous horitzons.

L'ancià va fer un glop de vi i va callar. Tots vam mirar el tros de terra i la tanca de pedra. Era minúscul i, tot i així, la parcel·la de terra estava dividida: una part era sembrada de blat i una altra s'enduria sota les vinyes, però encara hi creixien algunes oliveres, sota les quals érem asseguts.

Tot conversant, ens havíem oblidat de l'hora que era. Ens en vam adonar quan el sol ja es ponía, i havíem promès de tornar a casa a l'hora de dinar. Ens vam acomiadar del vell, que ens va prémer fort la mà, com si no volgués separar-se'n.

Baixant cap a Sabadell ens vam adonar que alguna cosa havia pertorbat la rítmica i tranquil·la vida de la ciutat. La gent s'havia reunit al carrer en grupets i conversava inquietament. Ens vam acostar a l'hotel. L'administrador va sortir corrent a buscar-nos:

–Camarada Boris! Hi ha hagut una desgràcia a l'aeròdrom. Un avió s'ha estavellat i sembla que el camarada Voloixenko...

190

Una dona va xisclar amb les mans a la cara i va començar a plorar. Vam anar de seguida cap a l'aeròdrom. En Panàs estava ajupit mirant cap a un punt concret. A la llunyania es veia una multitud de gent parada. Quan ens van veure, els pilots ens van fer lloc en silenci.

A l'herba hi havia el cos desfigurat d'en Voloixenko, cobert amb una funda d'aviador.

–Fa una hora –va dir en Butrim a poc a poc–, per sobre de l'aeròdrom ha aparegut un feixista. Un explorador. En Voloixenko l'ha vist primer, de seguida s'ha envolat. Pel que sembla, només vigilava l'explorador i, bé, no s'ha adonat que allà davant hi havia aquell arbre. Això és tot...

Jo vaig mirar cap on assenyalava en Piotr i vaig veure una trencadissa al costat de l'avió sinistrat i, com si hi hagués caigut un llamp, l'arbre estava escampat pertot arreu.

Vam enterrar en Voloixenko. Vam transportar el taüt a força de braços fins al mateix cementiri. Darrere el taüt hi havia una multitud enorme, per ser Sabadell. Tots els habitants de la ciutat acompanyaven l'últim trajecte de l'amic estimat, el camarada Voloixenko. Darrere el taüt també hi anaven noies amb corones de flors naturals. A continuació venien els adults, i els ancians tancaven la marxa. Les dones anaven de dol i moltes d'elles ploraven en silenci.

El cementiri estava atapeït de gent que havia vingut a acomiadar-se del pilot rus (s'hi havien congregat uns tres mil sabadellencs). Va començar l'últim minut del comiat. Va sortir l'alcalde de la ciutat:

–Personalment no coneixia l'audaç pilot, el camarada Voloixenko –va dir–, però em lamento amarga-

ment del que ha passat. Només un home amb una ànima admirable podia guanyar-se l'amor de tota la ciutat. Aquí, hi veig tant joves com adults, hi veig nens i també ancians d'edat avançada. Descansa en pau, heroi rus. Sabadell sempre et recordarà...

L'alcalde va voler dir alguna cosa més, però va balancejar el cap i va fer mitja volta. Entre la multitud se sentia sanglotar. Els espanyols van començar a entrar el taüt dins el nínxol de pedra, i en aquell moment va passar volant per sobre del cementiri una patrulla d'avions de caça.

Sabadell, Sabadell... Per què havia de passar tot això? Dos dels nostres ja mai més no tornarien a la seva pàtria. Reflexionant amb amargor, vaig mirar la petita inscripció de marbre enganxada a la paret i, de sobte, em vaig adonar que tenia una clau a la mà. La clau del fèretre. Qui i quan me l'havia lliurada? No me'n recordo. ●